

7. «Мы есть. Мы были. Будем мы». «Греческая операция» НКВД в Харькове / В. П. Лебедева, Е. А. Узбек, Н. А. Дзюбленко. – Харьков: Тимченко А. Н., 2009. – 672 с.
8. Наймарк Н. М. Геноциди Сталіна / Норман М. Наймарк. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 135 с.
9. Німці Півдня України: історія і сучасність / М. М. Шитюк, В. П. Шкворець, М. Е. Козирева, І. Є. Ніколаєв, Л. М. Хрящевська, І. В. Оборонько. – Миколаїв, 2009. – 424 с.

УДК 1 (477) (09)

Ігор Коляда

**РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ В
ПЕРІОД «ПЕРШИХ СОВЕТІВ» У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В ОЦІНЦІ
О. ГАВРИЇЛА КОСТЕЛЬНИКА**

Аналізується новий біографічний матеріал суперечливої в історіографічних оцінках особистості відомого українського філософа, богослова і громадського діяча о. Гаврила Костельника, на імені якого довго лежало тавро «відступника», «зрадника віри», «прислужника більшовизму». Висвітлено маловідомі факти його біографії, зокрема оцінки ним репресивної політики радянської влади упродовж 1939-1941 рр. у Західній Україні, висвітлено обставини й чинники, які змусили богослова розпочати «гру з дияволом» і взяти участь у Львівському псевдособорі (1946 р.)

Ключові слова: *біографістика, богослов, репресивна політика, більшовицький режим, Українська греко-католицька церква.*

In the article by I. Koliada "The repressive policy of the Bolshevik regime during the period of "the first Soviets" in the Western Ukraine in the assessment of the priest Havryil Kostelnyk" are found further development of the actual

problems of Ukrainian science of biography; the new biographical material of the controversial historiographic assessments of the personality of the most prominent Ukrainian philosopher of the first half of the twentieth century; theologian and public figure the priest Havryil Kostelnyk, on whose name's was long lay the stamp of "apostate", "betrayed of faith", "servant of Bolshevism"; the little-known facts of the biography are highlighted, in particular, his assessments of the repressive policy of Soviet power during 1939-1941 in the Western Ukraine, and the circumstances and factors that forced the priest Havryil Kostelnyk begin "play with the devil" and take part in the Lviv pseudosobor (1946).

Key words: *theologian, repressive politics, Bolshevik regime, UGCC*

Сучасна суспільно-політична та конфесійна ситуація в Україні, характерною ознакою якої є злам стереотипів мислення, формування нових світоглядних орієнтацій, ставить передусім проблему пошуку духовних орієнтирів. За умов культурно-національного відродження України актуалізується проблема своєрідності українства, з'ясування особливостей не тільки українського менталітету, а й духовних феноменів, зокрема ролі церковних та релігійних діячів у процесах формування модерної української нації й утвердження у свідомості пересічних українців ідеї соборної демократичної Української держави. У цьому контексті суспільно значимим та науково важливим є переосмислення стереотипів та ідеологем, що склались в радянській історіографії та суспільній думці щодо непересічної та суперечливої особистості найвидатнішого українського філософа першої половини ХХ ст., богослова і громадського діяча о. Гаврила Костельника, на імені якого довго лежало тавро «відступника», «зрадника віри», «прислужника більшовизму» тощо. Однак, якщо відкинути таку звичну для радянських часів політичну чи ідеологічну заангажованість, то чітко видно, що серед представників української релігійної філософії першої половини ХХ ст., а

навіть і серед діячів української духовної культури постать Гавриїла Костельника виділяється насамперед неординарністю мислення, талантом, глибокою ерудицією, всебічною обдарованістю й високою освіченістю, а також філософським світосприйняттям.

Мета нашої статті полягає у спробі на основі ґрунтовного вивчення творів о. Гавриїла Костельника висвітлити його ставлення й оцінки щодо радянської влади та її політики.

Попри велику наукову спадщину, постать о.Костельника завжди розглядалась з ідеологічних чи конфесійних позицій. На сучасному етапі спробу переосмислення особистості о. Гав. Костельника здійснено у дисертаціях Н. Мадей [6] та І. Мірчук [11], монографії І. Мірчук і М. Кашуби [7] та циклі статей В.Стеценко [15], Я.Дашкевича [3] О.Петрука [11, 12], О. Пагіря [10].

Постать о. Гавриїла Костельника належить до чи не найбільш суперечливих в історії УГКЦ. Його діяльність найчастіше пов'язувалась з Львівським собором 1946 р. і розглядалася, як правило, в контексті тих подій. Однак ця непересічна особистість заслуговує значно більшої уваги і значно ширшого контексту, про що свідчать його різноманітні твори. Діяльність отця доктора Гавриїла Костельника аж ніяк не зводиться до лише організації Львівського собору 1946 р.

Як відомо, цей греко-католицький священник, виходець із бачванських русинів (хорватських українців), здобув ґрунтовну гуманітарну, а згодом і блискучу професійну філософську та богословську освіту, сформувався як всебічно обдарована, творча особистість.

Він талановитий літератор, літературний критик та публіцист, здібний та різнобічний науковець, ерудований богослов та проповідник, фаховий та оригінальний філософ, авторитетний педагог, який прагнув сповна реалізувати себе у різноманітних сферах діяльності. Г. Костельник став одним із засновників та членом Українського богословського товариства, викладав у Львівській духовній семінарії та Богословській академії, а

також як катехит – у деяких львівських школах і гімназіях. Одночасно від був довголітнім редактором та видавцем журналу "Нива", де публікував свої праці, часто гостро полемічні, які викликали невдоволення як власної, так і католицької церковної ієрархії. Активно друкувався також у часописах «Богословія», «Мета», «Дзвоник», «Діло» та видавав свої твори окремими публікаціями [15, с. 113].

Він залишив нащадкам праці майже з усіх галузей гуманітарного знання: філософії, соціології, граматики, літературної критики, теорії містики, історії релігії, зразки ліричної, патріотичної та богословської поезії, проповіді та біблійні оповідання. Всі вони позначені талантом, глибокими знаннями, широкою ерудицією і становлять безперечний інтерес для історика духовної культури. Для розуміння формування та еволюції особистості Г. Костельника важливо збагнути його праці, написані в різноманітних галузях: літературознавстві, філософії, теології, політології. Кожна з цих праць засвідчує глибоку ерудицію та широке коло зацікавлень автора. о.Костельника сьогодні на батьківщині – Бачванській Русі – вшановують як основоположника бачванської мови та літератури. Щороку у Руському Керестурі проводяться конференції та відзначення у рамках фестивалю «Костельникова осінь», а в жовтні 1995 р. перед школою поставлено погруддя священика [6, с. 13].

Отець доктор Гавриїл Костельник – талановита та ініціативна особистість, яка чинила вагому та відповідально [12, с. 10]. Варто зазначити, що аргументацію його, як правило, важко було спростувати настільки ж авторитетно, бо таке спростування вимагало відповідних ґрунтовних знань та володіння предметом. Він зумів сказати своє нове, свіже, чітке слово у широкому спектрі актуальних питань. Так, ми мусимо погодитися з думкою о. д-ра Івана Гриньоха, що о. Г.Костельник – «людина, яка не зуміла сконцентруватися на одному полі людських знань», бо це факт [12, с. 10].

7. «Мы есть. Мы были. Будем мы». «Греческая операция» НКВД в Харькове / В. П. Лебедева, Е. А. Узбек, Н. А. Дзюбленко. – Харьков: Тимченко А. Н., 2009. – 672 с.
8. Наймарк Н. М. Геноциди Сталіна / Норман М. Наймарк. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 135 с.
9. Німці Півдня України: історія і сучасність / М. М. Шитюк, В. П. Шкворець, М. Е. Козирева, І. Є. Ніколаєв, Л. М. Хрящевська, І. В. Оборонько. – Миколаїв, 2009. – 424 с.

УДК 1 (477) (09)

Ігор Коляда

**РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА БІЛЬШОВИЦЬКОГО РЕЖИМУ В
ПЕРІОД «ПЕРШИХ СОВЕТІВ» У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В ОЦІНЦІ
О. ГАВРИЇЛА КОСТЕЛЬНИКА**

Аналізується новий біографічний матеріал суперечливої в історіографічних оцінках особистості відомого українського філософа, богослова і громадського діяча о. Гаврила Костельника, на імені якого довго лежало тавро «відступника», «зрадника віри», «прислужника більшовизму». Висвітлено маловідомі факти його біографії, зокрема оцінки ним репресивної політики радянської влади упродовж 1939-1941 рр. у Західній Україні, висвітлено обставини й чинники, які змусили богослова розпочати «гру з дияволом» і взяти участь у Львівському псевдособорі (1946 р.)

Ключові слова: *біографістика, богослов, репресивна політика, більшовицький режим, Українська греко-католицька церква.*

In the article by I. Koliada "The repressive policy of the Bolshevik regime during the period of "the first Soviets" in the Western Ukraine in the assessment of the priest Havryil Kostelnyk" are found further development of the actual

problems of Ukrainian science of biography; the new biographical material of the controversial historiographic assessments of the personality of the most prominent Ukrainian philosopher of the first half of the twentieth century; theologian and public figure the priest Havryil Kostelnyk, on whose name's was long lay the stamp of "apostate", "betrayed of faith", "servant of Bolshevism"; the little-known facts of the biography are highlighted, in particular, his assessments of the repressive policy of Soviet power during 1939-1941 in the Western Ukraine, and the circumstances and factors that forced the priest Havryil Kostelnyk begin "play with the devil" and take part in the Lviv pseudosobor (1946).

Key words: *theologian, repressive politics, Bolshevik regime, UGCC*

Сучасна суспільно-політична та конфесійна ситуація в Україні, характерною ознакою якої є злам стереотипів мислення, формування нових світоглядних орієнтацій, ставить передусім проблему пошуку духовних орієнтирів. За умов культурно-національного відродження України актуалізується проблема своєрідності українства, з'ясування особливостей не тільки українського менталітету, а й духовних феноменів, зокрема ролі церковних та релігійних діячів у процесах формування модерної української нації й утвердження у свідомості пересічних українців ідеї соборної демократичної Української держави. У цьому контексті суспільно значимим та науково важливим є переосмислення стереотипів та ідеологем, що склались в радянській історіографії та суспільній думці щодо непересічної та суперечливої особистості найвидатнішого українського філософа першої половини ХХ ст., богослова і громадського діяча о. Гаврила Костельника, на імені якого довго лежало тавро «відступника», «зрадника віри», «прислужника більшовизму» тощо. Однак, якщо відкинути таку звичну для радянських часів політичну чи ідеологічну заангажованість, то чітко видно, що серед представників української релігійної філософії першої половини ХХ ст., а

навіть і серед діячів української духовної культури постать Гавриїла Костельника виділяється насамперед неординарністю мислення, талантом, глибокою ерудицією, всебічною обдарованістю й високою освіченістю, а також філософським світосприйняттям.

Мета нашої статті полягає у спробі на основі ґрунтовного вивчення творів о. Гавриїла Костельника висвітлити його ставлення й оцінки щодо радянської влади та її політики.

Попри велику наукову спадщину, постать о.Костельника завжди розглядалась з ідеологічних чи конфесійних позицій. На сучасному етапі спробу переосмислення особистості о. Гав. Костельника здійснено у дисертаціях Н. Мадей [6] та І. Мірчук [11], монографії І. Мірчук і М. Кашуби [7] та циклі статей В.Стеценко [15], Я.Дашкевича [3] О.Петрука [11, 12], О. Пагіря [10].

Постать о. Гавриїла Костельника належить до чи не найбільш суперечливих в історії УГКЦ. Його діяльність найчастіше пов'язувалась з Львівським собором 1946 р. і розглядалася, як правило, в контексті тих подій. Однак ця непересічна особистість заслуговує значно більшої уваги і значно ширшого контексту, про що свідчать його різноманітні твори. Діяльність отця доктора Гавриїла Костельника аж ніяк не зводиться до лише організації Львівського собору 1946 р.

Як відомо, цей греко-католицький священник, виходець із бачванських русинів (хорватських українців), здобув ґрунтовну гуманітарну, а згодом і блискучу професійну філософську та богословську освіту, сформувався як всебічно обдарована, творча особистість.

Він талановитий літератор, літературний критик та публіцист, здібний та різнобічний науковець, ерудований богослов та проповідник, фаховий та оригінальний філософ, авторитетний педагог, який прагнув сповна реалізувати себе у різноманітних сферах діяльності. Г. Костельник став одним із засновників та членом Українського богословського товариства, викладав у Львівській духовній семінарії та Богословській академії, а

також як катехит – у деяких львівських школах і гімназіях. Одночасно від був довголітнім редактором та видавцем журналу "Нива", де публікував свої праці, часто гостро полемічні, які викликали невдоволення як власної, так і католицької церковної ієрархії. Активно друкувався також у часописах «Богословія», «Мета», «Дзвоник», «Діло» та видавав свої твори окремими публікаціями [15, с. 113].

Він залишив нащадкам праці майже з усіх галузей гуманітарного знання: філософії, соціології, граматики, літературної критики, теорії містики, історії релігії, зразки ліричної, патріотичної та богословської поезії, проповіді та біблійні оповідання. Всі вони позначені талантом, глибокими знаннями, широкою ерудицією і становлять безперечний інтерес для історика духовної культури. Для розуміння формування та еволюції особистості Г. Костельника важливо збагнути його праці, написані в різноманітних галузях: літературознавстві, філософії, теології, політології. Кожна з цих праць засвідчує глибоку ерудицію та широке коло зацікавлень автора. о.Костельника сьогодні на батьківщині – Бачванській Русі – вшановують як основоположника бачванської мови та літератури. Щороку у Руському Керестурі проводяться конференції та відзначення у рамках фестивалю «Костельникова осінь», а в жовтні 1995 р. перед школою поставлено погруддя священика [6, с. 13].

Отець доктор Гавриїл Костельник – талановита та ініціативна особистість, яка чинила вагому та відповідально [12, с. 10]. Варто зазначити, що аргументацію його, як правило, важко було спростувати настільки ж авторитетно, бо таке спростування вимагало відповідних ґрунтовних знань та володіння предметом. Він зумів сказати своє нове, свіже, чітке слово у широкому спектрі актуальних питань. Так, ми мусимо погодитися з думкою о. д-ра Івана Гриньоха, що о. Г.Костельник – «людина, яка не зуміла сконцентруватися на одному полі людських знань», бо це факт [12, с. 10].

Але ми не можемо прийняти це як закид о. Костельнику, оскільки, по-перше, він піднімав свій голос там, де чомусь мовчали інші, хоч могли і повинні були говорити; по-друге, робив це як серйозний дослідник, ніколи не поверхово; по-третє, у його духовній спадщині окреслені два основні напрямки, в яких він залишив серйозні наукові результати. Можна сказати, що творчість о. Костельника має певний тематичний шлях, із зміною кола питань, над якими він працював. Так, заявивши про себе як про поета ще в юності, він у певний час, фактично, переключається на наукову діяльність, яка представлена роботами з суспільно-ідеологічної, філософської, богословської та релігійно-церковної тематики (хоч часом повертається до художньої творчості) Усі твори о. Г. Костельника, як відмічають дослідники, від рецензій та полемічних статей до глибоких наукових досліджень, засвідчують яскраву особистість автора, містять чіткі аргументовані висновки, часто несподівані повороти думки. О. Омелян Горчинський, один із рецензентів докторської роботи Гавриїла Костельника «Основні принципи розумового пізнання», відзначав «ясність та легкість викладу, лаконічність висловлювання, чіткість змісту, часом оригінальні думки і критичний зміст, до того ж ґрунтовне знання латинської мови та яскравий письменницький талант» [12, с. 10]

Як вважає багато хто зі сучасних дослідників, Г. Костельник помітний у греко-католицькій та релігійно-філософській думці першої половини ХХ ст. своїм особливим богословським та філософським світосприйняттям. Ця особливість світосприйняття так виявила себе у вмінні узагальнювати, що навіть його суто богословські чи релігієзнавчі роздуми стосувалися не тільки християнської догматики або обрядовості й не стільки проблем Церкви та її відносин із державою і суспільством, скільки осмислювали загальноєвропейські процеси духовного та суспільного життя в цілому, стосуючись, зокрема, оцінки ролі науки у формуванні світогляду сучасної людини, впливу соціалістичних ідей, розповсюдження атеїзму або аналізу європейської філософії позитивізму

Але ми не можемо прийняти це як закид о. Костельнику, оскільки, по-перше, він піднімав свій голос там, де чомусь мовчали інші, хоч могли і повинні були говорити; по-друге, робив це як серйозний дослідник, ніколи не поверхово; по-третє, у його духовній спадщині окреслені два основні напрямки, в яких він залишив серйозні наукові результати. Можна сказати, що творчість о. Костельника має певний тематичний шлях, із зміною кола питань, над якими він працював. Так, заявивши про себе як про поета ще в юності, він у певний час, фактично, переключається на наукову діяльність, яка представлена роботами з суспільно-ідеологічної, філософської, богословської та релігійно-церковної тематики (хоч часом повертається до художньої творчості) Усі твори о. Г. Костельника, як відмічають дослідники, від рецензій та полемічних статей до глибоких наукових досліджень, засвідчують яскраву особистість автора, містять чіткі аргументовані висновки, часто несподівані повороти думки. О. Омелян Горчинський, один із рецензентів докторської роботи Гавриїла Костельника «Основні принципи розумового пізнання», відзначав «ясність та легкість викладу, лаконічність висловлювання, чіткість змісту, часом оригінальні думки і критичний зміст, до того ж ґрунтовне знання латинської мови та яскравий письменницький талант» [12, с. 10]

Як вважає багато хто зі сучасних дослідників, Г. Костельник помітний у греко-католицькій та релігійно-філософській думці першої половини ХХ ст. своїм особливим богословським та філософським світосприйняттям. Ця особливість світосприйняття так виявила себе у вмінні узагальнювати, що навіть його суто богословські чи релігієзнавчі роздуми стосувалися не тільки християнської догматики або обрядовості й не стільки проблем Церкви та її відносин із державою і суспільством, скільки осмислювали загальноєвропейські процеси духовного та суспільного життя в цілому, стосуючись, зокрема, оцінки ролі науки у формуванні світогляду сучасної людини, впливу соціалістичних ідей, розповсюдження атеїзму або аналізу європейської філософії позитивізму

тощо [15, с. 117]. Серед цих творів особливе місце посідають праці вченого – філософа і теолога з суспільно-політичної проблематики, зокрема осмисленню та критичному аналізу радянського більшовизму та його політики в українському питанні. Особистість європейської вченості (упродовж 2,5 років навчався у Швейцарії, здобув ступінь доктора філософії), о. Г. Костельник, як відмічає І. Мірчук, ознайомившись з найновішими світоглядними ученнями і здобутками європейської науки і культури, добре орієнтувався у політичних процесах. Він чуйно вловлював ідеологічні спекуляції на догоду певним політичним силам, особливо, якщо це стосувалося його рідної України [18, с. 160].

«Займаючи західноукраїнські землі – згадували про події вересня 1939 р. М. Лузницька і К. Левицький, – радянська влада заявляла про себе, як про «визволительку», що несе населенню свободу, справедливість і добробут. У листівках, що поширювались з літаків, за підписом командуючого українським фронтом генерала С. Тимошенка, мешканцям Західної України обіцялося нове щасливе життя: «Починається нове життя без гніту й насильства». Про нове щасливе життя, про квітучу заможність, про суспільство, де «сам народ – коваль свого щастя», – радянські очільники та агітатори говорили безнастанно на мітингах і писали у своїй пресі, повторюючи раз-у-раз відомий вислів Сталіна: «Товариші! Жити стало краще, жити стало веселіше!» Як майстри пропаганди, вони прибирали міста й села величезними транспарантами, на яких виписували життєрадісні гасла. Всі портрети комуністичних вождів і фотографії, поміщені в пресі та на прилюдних місцях, мусіли бути усміхнені» [5]. Разом з тим, тоталітарний режим в особі своїх функціонерів відразу дав зрозуміти львів'янам, що він приходить назавжди. Після юридичного оформлення приєднання до СРСР західноукраїнських земель сюди почали механічно переносити весь комплекс «казармового» соціалізму, насаджування форми життя сталінської тоталітарної держави. У Львові

припинили свою діяльність усі колишні культурно-освітні, кооперативні, фінансово-економічні та інші товариства.

Всі елементи громадянського суспільства були за короткий час ліквідовані, а нові громадські організації радянського типу, в тому профспілки, комсомол, творчі спілки тощо були ніщо інше, як філії радянських компартійно-державних органів. Значна частина прибулих до Львова керівників не могла правильно оцінювати тогочасні умови соціально-економічного і політичного становища у місті, були погано ознайомлені із звичаями і традиціями його населення. Незабаром з'ясувалося, що партійні органи на сході України намагалися скерувати в нові області ті свої кадри, які не відповідали своєму призначенню або навіть чимось себе скомпрометували і від яких прагнули звільнитися. Тому серед прибулих «уповноважених», – згадували М Рудницька і К. Левицький, – було чимало людей, які морально розклалися, п'яниць, хоча всі вони мали позитивні характеристики з попереднього місця роботи. Надіслана «номенклатура» й почасти спеціалісти виступали носіями й провідниками русифікації. а на керівних посадах часто були люди, які за анкетними даними хоча і вважалися українцями, але фактично не знали ні рідної мови, ні рідної культури, що дуже болісно сприймалося українським населенням міста. У Львові траплялися непоодинокі випадки, коли вони відверто нехтували українською мовою, з неповагою і зверхністю ставилися до галичан [5]. «Дещо пам'ятаю з тих шкільних часів, – згадував про ті часи Любомир Гузар, – дуже цікавий момент був, що треба було бути в школі рано – в 7 годині а може у 8, вже не пригадую. В кожному разі, коли припадали свята, то ми мусіли вставати в 5 годині, батьки нас посилали ще по дорозі до школи, ми ішли на Святу літургію. Я ходив до школи на вул. Мохнацького у Львові, сьогодні це вул. Драгоманова, так що ми пів сьомої не пізніше, ми вже були на Службі Божій в церкві отців республіканців – тодішня вул. Зибликевича (сьогодні Івана Франка). Школа для дитини як школа. Пригадую, що була досить строга дисципліна,

вчителі вимагали щоб ми просто сиділи, яось так тримали руки за плечима. В кожному разі була школа я думаю не знаю, не можу порівняти з іншими. То було садинок, що я пам'ятав, що я знав... Коли кіччився шкільний рік, я пригадую, тому що я досить непогано вчився – я одержав свідоцтво на якому гарно видрукованому були, так собі сьогодні ще пригадую, може воно ще десь є в родинних документах, були постаті Леніна і Сталіна. Одним словом це втиралось в нашу пам'ять [13].

Одним з найважливіших засобів подальшого зміцнення своїх позицій і вирішення ідеологічних завдань радянський тоталітарний режим вважав культуру. Спосіб, у який здійснювалось це «культурне будівництво», о. Г.Костельник характеризує таким чином: «Українська література, наука, мистецтво, українське шкільництво, преса й видавництва, театр і т. д. перестали існувати.

Проте уважний обсерватор зразу мусів спостерегти, що крилося під цією національною формою нової української культури... На ділі, всі зусилля російських большевиків будувати українську культуру, соціалістичну й ітернаціональну змістом, зводились до вихолощування з неї творчого українства, до кастрації її в горнилі ленінсько-сталінського світогляду, до асиміляції з культурою росіян.

Утвердження тоталітарного режиму у Львові супроводжувалося масовими репресіями. Тюрми Львова були переповнені в'язнями. Серед жорстоких масових репресій широко застосовувалася насамперед депортація – насильницький вивіз мешканців Львова на Сибір, у Казахстан, на північ СРСР. Під час масових депортацій, які мотивувалися необхідністю очистити місто від "ворожих елементів", углиб СРСР були примусово виселені родини колишніх державних урядовців, політичних діячів, військових, вчителів, лікарів тощо. Тисячі з них – чоловіки, жіки, діти – загинули під час насильницького переселення від голоду, знущань. «Ми були підрадянською владою з 1939 по 1941 р., – згадував Любомир Гузар, – це були складні часи. Я тоді саме пішов до школи. Багатьох людей

засилали до Сибіру. Вночі могла приїхати машина, фургоні давалося години на збори. Отже, ми завжди тримали наготові спаковані валізи на випадок, як би по нас приїхав фургон. Вони зазвичай приїжджали десь о 1–2 годині ночі. Так, це були дуже важкі і страшні часи...» [1, с. 24]. Тяжкі часи настали і для Греко-католицької церкви. Архієреї, рядовий клір, чернецтво і найактивніші віряни стали об'єктом пильної уваги спецслужби. о. Гавр. Костельник також не оминув цієї уваги. Органи НКВС ретельно збирали відомості про пресвітера, його вплив на релігійну та суспільну ситуацію в краї, що частково увійшли до архівної справи «Матеріали на Костельника (1940-1947 рр.)». Ось як стисло ці події описав Константин Чехович, професор Львівської Богословської Академії: «Перша більшовицька окупація Галичини (в рр. 1939-1941) зазначилася м. ін. натиском на І. Е. митрополита Андрія, щоб наша Церква поклонилася московському патріархові... одночасно до будинку НКВД у Львові «запрошувано» о. д-ра Гавриїла Костельника на переговори, щоб він згодився допомогти їм зреалізувати плян ліквідації українського католицизму і поширити владу московського патріярха на наші землі.

Треба підкреслити, що за першого побуту більшовиків у Львові, о. д-р Костельник, незважаючи на погрози, героїчно протиставився більшовицькому натискові в справі співпраці з урядовим пляном ліквідації української католицької Церкви, жертвуючи навіть власного сина. Заломання прийшло аж при кінці війни (в 1945 р.), по повероті більшовиків до Львова. [11, с. 187]. Про ці страти писали на початку липня 1941 р. «Українські щоденні вісті»: «Ні людською мовою, ні письмом, ніхто не в силі зобразити тих страхіть і тортур, що перетерпіли загинувші многочисленні жертви большевицького НКВД. Це можна тільки пережити, це треба було бачити. Точного числа і прізвищ закатованих жертв ще не знаємо. Поки що подаємо тільки перші, на швидку руку зібрані, відомості про тих, хто загинув у казематах львівських тюрем НКВД...

В тюрмі при вул. Замарстинівській добули 36 трупів, а решта, біля 600, як ствердила комісія, лежать ще у пивницях, верствою, висотою до 2-ох метрів. Тіла в такому стані..., що комісія казала їх там замурувати. Серед загиблих в'язнів замарстинівської тюрми був і Богдан, син Елеонори та Гавриїла Костельників. Гавриїл Костельник допомагав своєму синові, як й іншим убитим більшовиками в'язням, тим єдиним, що залишилося, – молитвою [14, с. 2].

У своїй першій публікації після звільнення Львова від більшовицької окупації о. Гавриїл Костельник писав: «В християнській релігії... душа стає заповнена найчистішими ідеалами, яких навіть смерть не може перемогти... Провидіння так повело історію, що саме українському народові припало зазнати найбільших мук та страждань на тому неприродно революційному шляху – під большевиками. По визволенні з того пекла на землі, що його большевики називали «раєм», ми ще й не опам'яталися як слід, бо це й не легко... Від тисячі років наш народ не переходив такого великого досвіду, такого «переорання» життя, таких великих змін, як в останніх двадцятьох роках за большевиків... За св. Володимира Великого Україна хрестилася водою; за большевиків – хрестилася кров'ю» [5, с. 1-2].

«Чортівський млин» трагічно переорав протягом тих двох років долі багатьох галичан. Люди з болем втрат, але з полегшою сприймали звільнення від більшовицької влади... Тоді ніхто не знав, що за кілька років попереду – значно триваліший і значно трагічніший період...

Таким чином, о. Г.Костельник, як доводять сучасні дослідники, аналізуючи комплекс нових архівних джерел, що стали доступними науковцям, чудово усвідомлював, з ким мав справу. Більшовики вели з ним тонку гру, бо потребували авторитетної особи. І він пішов на цю гру, хоч політиком не був. Напевно, у цьому й є його помилка та особиста трагедія: нерівність сил, та ще й за умови слабкої, майже відсутньої, внутрішньої підтримки в середовищі УГКЦ. Відомі факти свідчать про те,

що мотиви участі о. Костельника в Ініціативній групі та ліквідаційному Львівському соборі (1946 р.) не були особистого характеру. Не такою він був людиною. Він взявся не за своє. Хоча йому, патріотично налаштованому, напевно, й найбільш пасувало за це узятися. У своїх дослідженнях о. Костельник завжди намагався дійти до джерел природи тверджень, вчинків, сенсу та значень подій або й сам давав свіжі, часто несподівані висновки чи системи поглядів. То ж чи можна відмовити йому в тому, що він міг з не менш ґрунтовних позицій підійти й до вирішення проблеми своєї участі у тому потоці трагічних подій, який перекотився через Галичину в середині ХХ ст.? Видається, що призначення його тоді було, як і героя однієї з повістей Валерія Шевчука, «не відбудувати на рідній землі Храм, а перепинити Драконові дорогу, хай і піти заради цього йому у жертву» [12, с. 10].

Джерела та література

1. Аржаковський Антуан. Бесіди з Блаженнішим Любомиром Гузаром: До постконфесійного християнства / перекл. з французької. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету. – 2007. – 183 с.
 2. Гриньох І. Російсько-більшовицький погром / І. Гриньох // Світильник істини. Джерела до історії Української богословської академії у Львові. Частина III. – Торонто-Чікаго, 1983. – С. 333-382.
 3. Дашкевич Я. Гавриїл Костельник: постать складна чи ускладнена? / Я. Дашкевич // Вірую. – 1996. – № 17. – С. 26.
 4. Костельник Г. Тризуб з хрестом / Г. Костельник // Українські щоденні вісті. – 1941. – 14 серпня. – С. 1-2.
 5. Львів 1939-1940-1941 / упоряд і автори М. Рудницька, К. Левицький // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2011. – № 66.
- Електронний ресурс. Режим доступу:
http://shron1.chtyvo.org.ua/Chasopys_Ji/N66_Lviv_1939-1940-1941.pdf

6. Мадей Н. Концепція УГКЦ Гр.Костельника в контексті українських церков: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук. // Н. Мадей – К., 2001. – 21 с.
7. Мірчук І., Кашуба М. Гавриїл Костельник: філософські погляди / І.Мірчук, М.Кашуба. – Дрогобич: Вимір, 2002. – 140 с.
8. Мірчук І. Українська національна ідея у філософській спадщині Гавриїла Костельника / І. Мірчук // Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наук. праць. Філософія. – Вип. 726-727. – С. 159-163.
9. Мірчук І. Філософські погляди Гавриїла Костельника: дис... канд. філос. наук / І.Мірчук. – Львів, 2001. – 153 с.
10. Пагірія О. Гавриїл Костельник та ОУН: проблема стосунків (1941–1948 рр.) / О. Пагірія // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 2009. – № 2 (33). – С. 387-416.
11. Петрук О Гавриїл Костельник і радянська влада (1939-1941) / О. Петрук // Гавриїл Костельник на тлі доби: пошук істини. Зб. наук. праць. – Львів, 2007. – С. 182–195.
12. Петрук О. Відвертість віри та трагедія о. Гавриїла Костельника / О. Петрук // Поступ. – 2000. – №107 (551). – С.10.
13. Спогад Блаженнішого Любомира Гузара про війну. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://stwf.org.ua/spogad-blazhennishogo-lyubomyra-guzara-pro-vijnu/>
14. Стельмах І. Жертви більшовицької масакри. До 55-річчя львівської трагедії / І.Стельмах // За вільну Україну. – 1996. – 29 червня. – С.2-3.
15. Стеценко В. Гавриїл Костельник – оригінальний релігійний мислитель і філософ / В. Стецько // Вісник Львівського університету. Серія філософія. – Львів, 2011. – Вип. 14. – С. 113-123.
16. Хроніка // Українські щоденні вісті. – 1941 (9 серп) – № 30. – С.3.